

«Təwrat qanuni wə Injil — Ularning nemə munsawiti bar?»

Kirix söz

Təwrat bilən Injil otturisida nemə munasiwət bar, Təwrat qanuni bilən Injil otturisida nemə pərq bar? Təwrat dəwri bilən Injil dəwrining otturisida nemə pərq bar? Nemixka ərxtin nazil qilinon bu hər ikki kitab bizgə kerək? (Təwrat, Zəbur, Injilning bir pütün ikənlikigə ixinimiz; həmmisini «Muxəddəs Kitab» yaki «muxəddəs yazmilar» dəp ataymiz. Muxu yərdə biz «Zəbur»ni Təwratning bir qismi dəp hesablaymiz).

Yukirikı so'allar intayin muhimdur; jawab berix uqun Hudaning Muxəddəs Kitabning hər bir qismida bolon məxsitini izdiximiz kerək. Xu həqiqət kəruniduki, Injilsiz Təwratni toluk Təwrat degili bolmaydu; Təwratni Injil quxəndüridu, Təwratmu Injilni quxəndüridu wə Təwrat arkilik Injilda axkarə qilinon sirlar tehimu roxən kərunidu. Baxka yərlərdə biz Təwrat bilən Injilning bir-biri bilən bolon munasiwitini tən bilən baxning bir-biri bilən bolon munasiwitigə ohxitimiz.

Qiskisi, Təwrat wə Injil Hudaning yoldin tenəp kətkən, eqir kesil baskan bir insaniyətke bolon jawabdur. Təwrat kesəlning eqir halitini axkarilaydu wə uningon toptoonra di'agnoz beridu; Injil bolsa bizni tewipka, yəni Rəb Əysa Məsihkə tonuxturup beridu. Insaniyətne baskan,

rohıy  l m elip barıdıoan  j llik kes l bolsa gunahdur;  ysa M sih insaniy tni xu kes ldin  utkuzoquqidur.

 mdi T wratta nem  ixlar hatirilinidu?

Oqurm nl r  q n t w ndiki addiy ihqam y k nni berimiz:  

(1) Hudaning al mni yaritixi, xundaqla buningdiki muddi'a-m ksiti, bolupmu insanda boloan muddi'a-m ksiti;

(2) Hudaning insan bil n  slidiki yek n munasiwiti

(3) Xu munasiw tning insanning gunah sadir k loqini t p ylidin buzuluxi

(4) Hudaning insanning gunahı w jidin q xidıoan balayi'ap tl r toqruluk w hiysi w  xundaq turukluk insaniy tni  zig  yek n munasiw tk  qaytidin k lt r x toqruluk w disi

(5) Huda agah-bexar t k loqinid k, insanning gunahı w jidin q xidıoan  t rbiyilik jaza  boloan ap tl r (m sil n, Nu  p yo amb r d wridiki topan,  Babil munari  qatarlik w k l r)

(6) Hudaning insaniy tni  zig  yek n munasiw tk  qaytidin k lt r x toqruluk w disi Ibrah mni  zig  qaqirixi bil n baxlinidu. U Ibrah mo a:  **S n arqilik yer y zidiki barlik a'ile-k bililerg  b ht ata qilinidu**  d p w d  qilidu ( Yaritilix  12:3). Keyin, bu w d  Ibrah mdin qik kan  l, y ni

Yəhudiy həlkiyə qalduruloqan.

(www.mukeddeskalam.com degən tor betidin Təwrat təpsiliy tonuxturuloqan «Təwrat, Zəbur, Injil toqruq, omumiy kirix səz»ni kəruq).

Huda «**Ular arqilik yər yuzidiki barliq a'ilə-kəbililərgə bəht ata kilinidu**» dəp wədə qiloqan; əmdi U Yəhudiy həlki arqilik biz («yər yuzidiki əllər»)gə «bəht yətkuzidiloqan» qandək ixlarni qildi? Ularning tarihiqə nəzər salidiloqan bolsək mundək hulasigə kelixkə bolidu: —

(1) Huda Yəhudiy həlkiyə Əzining mutlək həkqaniyliki wə pak-mukəddəslikini ayan qildi. Bular Huda ularqə tapiloqan barliq qanun-bəlgilimilərdə mujəssəmləxkən. Baxqə əllərmu bu qanunlar arqilik Hudaning təbi'itidin azraq bolsimu quxənqigə igə boləqan.

(2) Yəhudiy həlki Musa pəyoqəmbər arqilik quxürülgən bu pütkül qanun-tüzümlərgə əməl qilixqə tirixip-tirmixip intilixliri dawamida əzlrining gunahqar təbi'itining asaritigə əsir bolup qəloqanlikini bilip yətti.

(3) Bundək qattik sawəkni bilgəndin keyin, Isra'ilda əz gunahliq təbi'itini obdan bilgən, Hudaqə sadik boləqan bir «qaldi» pəyda boldi. Xuning bilən ular əzlrining bir Qutkuzoquqioqə boləqan kət'iy mohtajlikini tonup yətkən; Qutkuzoquqi dunyaqə kəlgəndə ular uni qəbul qilixqə təyyar idi.

(Hudaning «qaldi»sidin baxqilar bolsa əzining qayta-qayta ətküzgən səwənliklirigə kəzini yumup, əzlrini baxqə əllər bilən selixturup: «Hərhalda, biz bu «butpərəs kapirlar»din yaximiz» deyixti. Biraq Huda

ularning qalbiga qarap ularni amalioyatta kapirlardin battar dap bildi).

(4) Kep poyqambarlarning hayati wa sezliri hatirilengen Tawrat-Zaburda, harkaysi dawrlarda yaxioqan kepligen poyqambarlarning bayanliri arkilik Huda kalgusida bir Kutkuzoquqi, yani Masihni awatidoqanlikini kersatkən. Masih kalganda U: (a) Oz azab-okubatliri bilən Xeytanni meqlup kilidu; (ə) awwal Isra'iloqa, andin barlik baxka allergə gunahlarıning keqürümini elip kelidu; (b) nijat, yani yengi (mənggülik) hayatni elip kelidu; baxkiqa eytkanda U Hudaning insanda, bolqan əslidiki məqsiti, yani «**Insan obrazimiz wa süritimiz bolsun**» degən məqsitini ahirida əməlgə axuridu («Yar.» 1:26).

(5) Ahirida, Isra'il həlki arkilik Kutkuzoquqi-Masih tuqulup dunyaqa kəlidi. U dəl «**barlik allergə ata kilinoqan bəht**»tur.

Yukirida tilqa elinoqan birinqi, ikkinqi, uqinqi wa tətinqi bəht-bərikət yətküzidoqan baskuqlar Tawratning asasiy məzmunidur. «Tawrat» degənning mənisi «yolyoruk», «hidayət» — u pəkət Hudaning əmrila əməs, bəlki insanlarqa Hudaqa kət'iy mohtajliki toqruluk təlim-tərbiyə berip, Huda bilən yaraxturux yolini, yani nijatni ayan kilidoqan kitabtur. Injilning asasiy həwiri Hudaning nijatini elip kəlgən Masihning dunyaqa kelixi, əlwəttə; xunga Tawrat bilən Injilning bir-biri bilən bolqan munasiwiti «tən bilən bax»ning munasiwitidur — ayrilmas bir pütünlükning ikki qismidur.

Tawratning ul həkikiti Hudaning Ibrahimning nəsiliri bolqan Yəhudiy həlki bilən baqlioqan əhdidur. Əhdining asasi bolsa Musa poyqambərgə tapxuroqan mukəddəs qanun. Xu qanun «Mis.» 19:5-6də ihqamlinidu: —

«Əmdi silər əgər dərhəqiqət Mening sözümni anglap, əhdəmni tutsanglar, undaқта barliқ əllərning arisida Manga has bir gəhər bolisilər — qünki pütkül yər Meningkidur — wə silər Manga kahinlardin tərkiб tapқан has bir padixahliқ wə muқəddəs bir qowm bolisilər». Mana bu sən Isra'illaroқа deyixing kerək boloқan səzlərdur».

Oқurmənlər muxu əhdining eniқ bir xətkə asas қilinoқanliқini bayқiyalaydu — xu asasi bolsa «əgər» degən muқim səzdə mujəssəmləxtürülgəndur: «Əgər... Mening əhdəmni tutsanglar, undaқта... silərgə... bəht ata қilimən» degəndək. Bundaq əhdə pütünləy adil bir əhdə, əlwəttə; lekin həmmimizgə eniқki, Isra'il öz küqigə tayinip Hudaning bu əhdisini tutalmidi həm həziroқиə tutalmaywatidu (bizmu ularning ornida boloқan bolsaq, ohxaxla bolattuk). Xunga xundaq deyiximizgə boliduki, muқəddəs қanunning «wəzipisi» insaniyəttə boloқan gunahning öz əynini pax қilixtin ibarəttur. «Gal.» 3:19-25də mundaq deyilidu: —

«Undaқта, Təwrat қanunini qüxürüxtiki məxsət nemə? U bolsa, insanlarning ita'ətsizlikliri түpəylidin... yoloқа қoyuloқan... undaқта, Təwrat қanuni Hudaning wədilirigə zitmu? Yaq, hərgiz! Əgər birər қanun insanlarni həyatliққа erixtürələydiоқan bolsa, undaқта həққaniyliқ jəzmən xu қanunoқа asaslanoқan bolatti. Həlbuki, muқəddəs yazmilar pütkül aləmni gunahning ilkiгə қamar қoyoқan. Buningdiki məxsət, əysa Məsiһning sadaqət-etiqadi arkilik wədining etiqad қiloquқilaroқа berilixi üqündur. Lekin etiqad yoli kelip axkarə

boluqqa, biz Təvrat qanuni tərpidin qoqdilip, axkarə bolidioqan etikadni kütüxkə qamar qoyuloqaniduk. Xu tərkiidə, bizning etikad arkilik həkqaniy qiliniximiz üqün Təvrat qanuni bizgə «tərbiyiligüqi» bolup, bizni Məsihkə yetəklidi. Lekin etikad yoli axkara bolup, uningdin keyin biz «tərbiyiligüqi»ning nazoritidə bolmiduk».

Muxu yərdin muqəddəs qanunning birinqi roli «tərbiyiligüqi» ikənlikini kərimiz (bu roli uning birdinbir roli əməs, əlwəttə).

Isra'il Hudaning «**Əgər Mening əhdəmni tutsanglar...**» degən səzlrini anglapla «**Həlkning həmmisi bir eoizdin**» dərhal jawab berip: «— **Pərwərdigar buyruoqanning həmmisigə qoqum əməl qilimiz!**» dedi. «Mis.» 19:8). Lekin pəkət birnəqqə həptidin keyin, bu qirayliq wadə pütünləy buzuldi. Həttə ular «Pərwərdigar buyruoqanning həmmisigə qoqum əməl qilmaymiz!» degən bolsa əməliyətkə yeqin bolatti.

Yukuriki yazmioqa qaytayli: «**Təvrat qanuni...insanlarning ita'ətsizlikliri tüpəylidin... yoloqa qoyuloqan**». Bu səzning hərtərəplimilik mənisi bar. Birinqi wə əng muqim mənisi biz yukirida tiloqa aloqan, «Gal.» 2:19də kərsitilgən — Huda Təvrat qanunini pütkül insaniyəttiki gunah məsilisini toluq pax qiloquqi qorali boluxqa bərgən. «Rim.» 7:13də Təvrat qanuni toqruluk deyilgəndək: «**Undaqta, yahxi bolqini** (yəni Təvrat qanunidiki əmr) **manga əlüm boldimu? Hərgiz undaq əməs! Bəlki, gunahning (Təvrat qanunidiki) əmr arkilik kəwətlə kəbih bolqanliqi oquq axkarilansun dəp, ənə xu gunah bu**

yahxi əmrin paydilinip, məndə ölüm pəyda qildi».

Qoli gal bolqan bir malayni misaloqa alayli, safada olturup heq ix kilmioqan waqtida uning qolining galliki baxqilaroqa yaki ozigimu heq bilinmeydu. Lekin birsi uningdin birer ixni telap qilsila uning qolining galliki derhal həmmigə ayan bolidu. Xuningdək «əmr» həmmi pax qilip, Təwrat qanuni gunahimizni axkarə qilidu. Hudaning əmrigə «əməl qilay» degənsəri, gunah təbi'itimiz baroqansəri pax qilinidu.

Kesəl adəm özining kesəllik əhwalini bilixi yaki bilməsliki mumkin; tewip uningoqa «Halingiz intayin hətərlik», desimu, lekin u bu xum di'agnozni qobul qilixi natayin; bolupmu sirttin qarioqanda həmmisi saq körünsə, u bu gəpgə ixənməsliki mumkin. «eoqir operatsiyə kerək» deyix heqkandikimizoqa huxyakmaydu, əlwəttə; lekin rohiy jəhəttin eytkanda, həmmimizning haliti dəl xundaktur. Təwrat qanuni bizgə «əjəllik kesilingiz bar» degən di'agnoz yətküzidu; di'agnozni roh-qəlbəgə tewip bolqan Məsih əysa tərudin jəzmləxtürülgəndur: **«Insanning iqidin qiqidioqinila, insanni napak qilidu. Qünki xular — yaman niyətlər, zinahorluk, jinsiy buzukluklar, qatillik, ooqrilik, aqkəzlik, rəzilliklər, aldamqilik, xəhwaniylik, həsəthorluk, til-aqanət, təkəbburluk wə hamaqətlilər insanning iqidin, yəni uning qəlbidin qiqidu — bu rəzil ixlarning həmmisi insanning iqidin qiqip, özini napak qilidu»** («Mar.» 7:21-23).

Bu «Yəhudiy həlki»gila kəltürülgən di'agnoz əməs, bəlki həmmimizning halitini bekitkən di'agnozdur. Bundaq dəhxətlik əhwalimiz Adəm'atining ita'ətsizliki wə imansizliqining aqiwitidur — U

Hudaning «yahxi bilən yamanni bilgüzgüqi dərəh» toʻqiruluk; «**Xu dərəhning mewisidin yemigin; qünki uningdin yegən kününgdə jəzmən əlisən**» degən əmri wə agahioʻa ixənmidi. Adam'atimiz xu mewini yegən künidə jismaniy jəhəttə əlmidi, Həwa-animizmu əlmidi; lekin ular uningdin tehimu muhım həhəttin əlgən — ular ikkisi rohiy jəhəttin əlgən. Adəm'atimiz Hudani sezəlməydiqan, toniyalmaydiqan bolup qaldi. Uning əwladliri bolqan bizləarning həlimiz tuquloqandin tartip ohxaxtur; rosul Pawlus xu həlitimizni mundak təswirləydu: «**kəbihliklirimiz həm gunəhlimizda əlgən**» («Əf.» 2:1). Jismaniy əlüm pəkət rohiy əlümdin qikqan muqərrər aqiwəttur («Rim.» 5:12ni kəring).

Həlimizni toʻqra bayan qiloqan di'agnozni qobul qilixning əzi keslimizgə xipa bolmaydu, əlwəttə. Əzimiz tewipning əzi aldioʻa kelip, uning bizgə xəhsən dawalaxlirini qobul qiliximiz kerək. Intayin roxənki, lekin yənila deyixi kerəkki, insanlar əzlrining tirixip-tirmixip intilixiliri bilən həkqaniy bolup mənggülik həyatqə erixələydiqan bolsa, undaqta bir Qutquzoquqining nemə həjiti? Qünki Injilning asasiy həwiri — «Qutquzoquqi kəldi!» («Injil»ning mənisi «hux həwər»). Rosul Pawlus bu toʻqiruluk mundak dəydu: «**əgər birər qanun insanlarni həyatlikqə erixtürələydiqan bolsa, undaqta həkqaniylik jəzmən xu qanunoqə asaslanoqan bolatti**».

Əmdi yenioʻa keliximiz kerək bolqan tewip zadi kim? U bolsimu, Rəb Əysa Məsihdin baxqə heqkim əməs. Məsih «Pərisiylər» degən diniy məzhəptikilər tərpidin: «**Sən bajgir wə hərhil gunəhkar adəmlərgə həmrah bolup keliwatisən**» dəp ərz qilinoqanda, Uning munu jawabi hatiriləngən: —

«Əysa ularoşa jawabən:

— Saqlam adəmlər əməs, bəlki kesəl adəmlər tewipka mohtajdur. Mən həkqaniylarni əməs, bəlki gunahkarlarni towioşa qakiroşili kəldim» («Luka» 5:27-32).

Pərisiylər əzlrini: «Təwrat qanunini qing tutuwatimiz» dəp qarap, «həmmimiz həkqaniy adəmmiz» dəp hesablioşini tüpəylidin, əzlrining heqkandaq tewipka həjətmən boləjanlikini kərəlməytti. Lekim «bajgırlar wə gunahkar adəmlər» əz əzlrini gunahning asarətliridin kutkuzalmaydioşanlikini, xundakla Hudaning nijatioşa kət'iy mohtaj boləjanlikini eni kərəytti, xunga Rəbbimiz ularoşa həmrah boluxka hux boldi. Kədirlik okurmən, əzingizning nijatka boləjan mohtajlikingizni kərgənmusiz?

«Injil»ning tüp məxsiti qandaqtur yengi bir qanun yaki bir türküm yengi bəlgilimilər bolux əməs, **bəlki bizgə Tewipning Əzini tonuxturuxtur.** Xunga uning maşayiti Təwrat wə uningda boləjan qanunning maşayitidin pütünləy baxkiqidur. Uluş Tewipimizning dərwəkə biz üqün əmrliri bar, birak Uning xu əmrlirini tutuxka boləjan küq yənıla xu Tewipning Əzidin kelidu — Biz xah dərəhkə ulanoşandək, Uningoşa tayinip, Uning əmrlirini tutuxka Uningdin küq elip, Uning bilən alaki də yaxap roşiy mewə berimiz. Rəbbimiz: «**Mənggülük həyat xuki, birdinbir həkikiy Huda — Seni wə Sən əwətkən Əysa Məsişni tonuxtin ibarəttur**» dəp elan qilidu («Yuh.» 17:3). Hudani tonux, Huda bilən xundak munasiwəttə turuxning əzi bolsa nijattur. Rosul Petrusning təwəndiki bayanini kərəyli: —

«Silər Hudani və Rəbbimiz Əysani qongqur tonuoqanseri, mehır-xəpkət və hatirjəmlük silərgə həssiləp axqay! Bu du'ayimning asasi – biz bizni Əzining xan-xəripi və esil pəzilitining təsiri arqilik Qaqiroquqini qongqur tonuoqanlikimiz üqün, Uning ilahiy küq-kudriti həyatimizə və ihlasmənlikdə mengiximizə kerəklük boləqan həmmi ata qildi. U muxu pəzilətliri arqilik bizgə qimmətlik, əng uluq wədilərnı bərdi, bular bilən silər bu dunyadiki həwayi-həwəslərdin boləqan iplasliqtin qutulup, Hudalik təbi'ətkə ortaq nesip bolalaysilər» («2Pet.» 1:2-4).

Rosul Pawlus bu ixlarnı tehimu addiy ipadiləydu: –

«Rəb Əysaqə etikad qiləqin, və xundak qilsang, əzüng həm a'iləngdikilərmu qutquzulidu!» («Ros.» 16:13)

«Demək, «Əysaning Rəb ikənlikini aqzing bilən etirap qilsang və qəlbingdə Hudaning Uni əlüklər arisidin tirildürgənlikigə ixənsəng, qutquzulisən!» Qünki insan qəlbidə etikad qilix bilən həqkanıy qilinidu, eəqizida etirap qilix bilən nijatqə erixidu. Mukəddəs yazmilarda deyilgəndək; «Uningəqə etikad qiloquqining hərbiəri hərgiz yərgə qaritilmas»... Rəbbimiz Əzigə nida qiloqanlarning həmmisigə mol bayliqlirini ayimaydu. Qünki Təwratta: «Kimdikim Rəbning namini qaqirip nida qilsa qutquzulidu» dəp yeziloqan» («Rim.» 10:9-11, 13).

Biz yənə bir kətim nijatning kəndək kelidiqinini enik kərsətkən, Injildiki «tewip» toqruluk xu bayanni kərəyli. Bayan Məsihning Matta (Lawiy) isimlik, kəzgə ilinmaydiqan bir bajgirnı qakıroqini bilən baxlinidu. Dindar Yəhudiylarning nəziridə Matta hətta kapirdin bəttər idi, qünki u Rim imperiyəsi üqün həkətin eqir seliklarnı ündürüxkə Rimə qalqi boldi: —

«Bu ixlardin keyin, U yolə qikip, Lawiy isimlik bir bajgirnı kərđi. U baj yiqidiqan orunda olturatti. U uningə:

— Manga əgəxkin! — dedi.

U ornidin turup, həmmını taxlap, Uningə əgəxti.

Lawiy eyidə Uningə katta bir ziyapət bərđi. Ular bilən zor bir top bajgırlar wə baxkılarmu xu yərdə həmdastıhan bolənanidi. Birək Pərisiylər wə ularning ekimidiki Təwrat ustazlırı qudungxup Uning muhlisliriqə:

— Silər nemixkə bajgir wə gunahkarlar bilən bir dastıhanda yəp-iqip olturısılər?! — dəp aqrinixti.

Əysa ularə qawabən:

— Saqlam adəmlər əməs, bəlki kesəl adəmlər tewipkə mohtajdur. Mən həkqaniylarnı əməs, bəlki gunahkarlarnı towıqə qakıroqili kəldim» («Lukə» 5:27-31).

Mana bular tewipning səzlıridur. «Pərisiylər» kərünüxtə əzlırını Təwrat qanunıqə aktip əməl kıləandək kərsitətti. Uning üstigə, ular «mukəddəs qanun»diki bəlgilimilərgə əzlırı halıqanqə qəktin axqan bəzi

bəlgilimilərnı koxuwaləjanıdı (məsilən, «Mar.» 7:1-13ni kəring). Lekın ular muqəddəs qanunıng ularıng ıqkı dunyasıoqa boləjan tələplırigə pısənt qılmayttı. Xunga ular əzlırını həkkanıy (xundakla əzlırigə heqkandak «tewip» kerək əməs) dəp bilətti. Lekın Rəbbimizning yər yüzıdiki künlıri kəyt qılınəjan «Matta», «Markus», «Luqa» wə «Yuhanna»ni əstayıdıl okuəjan okurmənlər kərələyduki, ularıng bilgini pütünləy hata. Bırak əzlırınıng Hudanıng kəqürümigə həjətmən, yengi həyatka mohtaj boləjan gunahkar dəp bilgənlər bolsa tewipning di'agnozını wə xıpasını qəbul qılıxka təyyar turattı (wə turıdu). Bajgir Matta (Lawiy) degən kixi (Injil «Matta»ni yazəjan mu'əllip) ulardıń biri idi.

Tewipning xıpası Təwrattiki pəyoqəmbərlər arkilik bizgə ayan qilinıdu; ular həm tewipning dunyaoqa kelixi həm Uning xıpasınıng həwirini aldin'ala eytkən. Hudanıng gunahni bir tərəp qilidıəjan, Məsihdə boləjan xıpası Təwratta «yengi əhdə» deyilıdu. Yərəmiya pəyoqəmbər «yengi əhdə» toqruluk mundak bexarət bərdi: —

«Mana, xu künlər kelıduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Isra'il jəməti wə Yəhuda jəməti bilən yengi əhdə tüzimən; bu əhdə ularıng ata-bowiliri bilən tüzgən əhdigə ohximaydu; xu əhdini Mən ata-bowilirini qolidin tutup Misirdin qutkuzup yetəkliginımdə ular bilən tüzgənıdim; gərqə Mən ularıng yoldixi boləjan bolsammu, Mening ular bilən tüzüxkən əhdəmni buzojan, — dəydu Pərwərdigar. Qünki xu künlərdin keyin, Mening Isra'il jəməti bilən tüzidıəjan əhdəm mana xuki:

— Mən Öz Təvrat-kanunlirimni ularning iqiqə salimən,
Həmdə ularning kəlbimü yazimən.

Mən ularning ilahı bolimən,
Ularmu Mening həlkim bolidu.

Xundin baxlap həqkim öz yekiniyə yaki öz kərindixiyyə: —
«Pərwərdigarni tonuqin» dəp əgitip yürməydu; qünki ularning əng
kiqikidin qongiyyə həmmisi Meni tonup boləan bolidu; qünki Mən
ularning kəbihlikini kəqürimən həmdə ularning gunahını hərgiz
esigə kəltürməymən, — dəydu Pərwərdigar» («Yər.» 31:31-34).

Bu əhdini diqqət kilip okusingiz, Pərwərdigar nuroqun kətim:
«**Mən,... Mən... Mən...Mən... kəlimən**» degən. Bu əhdə: «**Ular
ning atabowiliri bilən tüzgən əhdigə ohximaydu; xu əhdini Mən
atabowilirini kolidin tutup Misirdin kətkuzup yetəkliginimdə ular
bilən tüzgən**» degəndək əməs; demək, buningda «əgər ... mundak
kəlsanglar, əmdi mən... kəlimən» degəndək xərtlər məwjut əməs. Bu,
Hudaning Öz ihtiyari bilən kəlidəan ixidur, wə hər bir kəbul kəloquqi
üqün, bir məjizidur. Əhdidə wədə kəlinəan ixlarni Hudaning Əzi
kəlidu; əhdini kəbul kələan barlik kixiləning roq-kəlbidə məjizə
yaritilidu. Əhdining asasi, uni barlikkə kəltürgən yiltizi Tewipning
gunahlirimiz üqün tartkən azablirididur. Təwəndə biz bu toqruluk
kəprək tohtilimiz.

Huda Əzakiyal pəyoqəmbər arkilik ohxax əhdini yənə bir kətim
jəkarlidi: —

«— **Mən süpsüzük suni üstüngləyə qaqimən, buning bilən silər**

pak bolisilär. Silärni həmmə paskiniliqların wə butliringlardin paklaymən. Mən silərgə yengi kəlb berimən, iqlarğa yengi bir Roh salimən; teninglardiki tax yürəkni elip taxlap, mehrlik bir kəlbni ata kelimən. Mening Rohimni iqlarğa kirgüzüp, silärni əmr-pərmanlirim boyiqə mangozumən, həkümlirimni tutkuzimən, xuning bilən ularğa əməl kilisilär» («Əz.» 36:25-27)

Yənə diqqət kəlip oqusingiz, bu yərlərdimu kilqilik xərtlər məwjut boləqan əməs. Huda kəyta-kəyta «**Mən,... Mən... Mən...Mən... kelimən**» degən. Əmdi əhdini kəbul kəlix üqün nemə kəliximiz kerək? Rosul Petrus dəl muxu so'aloğa jawab berip mundak dəydu: —

«**Towa kilinglar, hərbinglar Əysa Məsihning namida gunərlinglarning kəqürüm kəlinixi üqün qəmüldürüxnə kəbul kilinglar wə xundak kilsanglar Hudaning iltipati boləqan Mukəddəs Roh silərgə ata kəlinidu. Qünki bu wədə silərgə wə siləring balilinglarğa, yirakta turuwatqanlarning həmmisigə, yəni Pərwərdigar Hudayimiz Əzigə qəkirəqanlarning həmmisigə ata kəlinidu**» («Ros.» 2:38-39).

«Suoğa qəmüldürüx»ni kəbul kəlix hərgiz kəndəktur həyat beridoqan bir sehriy rəsim əməs, bəlki (a) Əysaning səzligə ita'ət kəlix; (ə) Huda insanlarğa «yengi əhdə mənə əməlgə axurulsun» dəp Məsihkə boləqan etiqadni bildürüxkə bərgən wə bekitkən ipadidur («1Pet.» 3:18-21)

So'al: — Əmdi towa kəlip, Məsihkə etiqad baqləqan, əmma tehi

«suoqa qemüldürüx»ni qobul qilmioqan haləttə əhdini qobul qilip, nijatqa erixidioqanlar barmu? Əlwəttə bar; bolupmu «suoqa qemüldürüx»ni qobul qilixitiki muwapik xara'it bolmisa yaki uni etküzüxkə muwapik ixənqlik etiqadqi yok bolqan əhwalda Huda bu ixka Igidur, U halioqan bolsa «suoqa qemüldürüx»ni qobul qilmioqan bir etiqadqioqa Əzi rohini berələydu; U awwal qəlbimizdə bolqan etiqadqa qarap, andin bizning dunya aldida Uning səzigə ita'ət qiliximizioqa qaraydu.

(Məsilən «Luqa» 23:39-43ni kəring. Rəb Əysaning yenida krestkə mihlanoqan jinayətqi Əysaoqa qarap Uningoqa ixinip etiqad qildi. Əysa uningioqa «**Bərhək, Mən sanga eytayki, bögün sən Mən bilən billə jənəttə bolisən**» dedi. Bu jinayətqi etiqadi tüpəylidin nijatqa erixkən, lekin uning «suoqa qemüldürüx»ni qobul qilixioqa mumkinqilik yok idi, əlwəttə).

Xunga Injil «yengi bir qanun» əməs, bəlki bizləni tewipqa tunuxturuxtin ibarəttur.

Undaqta, etiqadqining Təwrat qanunioqa nemə munasiwət yaki alaqisi bar? Biz etiqadqilar Təwrat qanunioqa qandak qariximiz kerək? Rosul Pawlus bu toqruluk mundak dəydu: —

«**Huddi xuningdək, qerindaxlar, silər Əysa Məsihning qurbanliq teni arkilik Təwrat qanunioqa nisbətən öldünglar. Buning məqsiti silərnin baxqa birsigə, yəni əlümdin Tirilgüqigə baqlinixinglar wə xuning bilən Hudaqoqa mewə berixinglardin ibarəttur**» («Rim.» 7:4).

Gretilida: «**silərnin baxqa birsigə... baqlinixinglar**» degən ibarə adəttə ərgə yengidin təgkən qizning erigə bolqan munasiwitini bildüridu. Adəm'ata wə Həwə'ana wə ulardin keyin nikaqlinip bir-birigə

baqlanqan h rbir  r-ayal «bir t n» bolidu («Yar.» 2:24, «Mat.» 19:6, « f.» 5:31). Xuningd k M sihq  etikad qilqan barliq kixil r Huda t ripidin uning bil n «**bir roq**» qilinidu – «**R bg  baqlanqoqi bolsa Uning bil n bill  bir roqtur**» («1Kor.» 6:17). Yukiriki h kik tk  qarinqanda,  ysa M sihqning  z  lumi arkilik qilqan  m lliri bil n h rbir etikadqi «**T wrat qanunioqa nisb t n  ldi**»; qunqi M sihq: (a)  lomid  barliq gunahlimizning jazalirini  zi tartqan; ( ) gunahning etikadqilarda bolqan k qi w  asaritini buzup taxlap, h rbir etikad qilqoqi kixini gunahning  sirlikidin qutkuzoqan. M sihqning bizni d p ada qilqan bu uluq hizmiti «Rim.» 5:12-8:39d  t psiliy t swirlinidu.

Xunga M sihq  etikad qilqandin keyin, T wrat qanunidiki 613  mr-b lgilimining etikad qilqoqi kixig  heqkandak t lipi qalmaydu. «Heqkandak t lipi qalmaydu» deg nlik etikadqi hazir  hlaksiz yaki buzuk hayatni  tk zidu deg nlik  m s, b lki uningda hazir yengi bir hayat bar, deg nlikdur; xu yengi hayatning boluxi bil n huddi yatliq qiz yengi erini m mnun qilixqa intilg nd k u h rbir ixta M sihqni m mnun qilixqa yaxaydu. Bundak yengi yatliq bolqan, erig  k ngli toluq q xk n qongqur s yg si bolqan bir qiz toqruluk oylinayli. Erining uningqoqa « y baxqurux toqrisidiki b lgilimil r» deg n bir d pt rni berixining hajiti yoqtur! Xundak bir hiyal b k k lkilik bolmamdu?! erini qongqur s ygini  q n u yoldixioqa qongqur s yg si bolqandin keyin u da'im qandak oylaydioqanlikini q x nd r xk  andin h tta u t l p qilmaymu, uning arzulirini  m lg  axuruxqa tirixidu. Hudaning iradisi, jama' tning M sihq  bolqan munasiwiti xuningqoqa ohxax boluxtin ibar ttur. N tij  bolsa «Hudaqoqa mew  berix»tur.

H mmimizg  ayan, «mew »  s ml kning qandaqtur birhil tirixip-

tirmixip intilixi bilən əməs, bəlkı uning pəkət Hudaning iltipati boləqan aptap, yamoqur wə tupraqning ozuklukini qobul qilixi bilən kelidu, halas. Xuningəqa ohxax, Məsihkə tayanəqan kixi Huda bilən boləqan yeqin alakisi həm sirdaxliki bilən Uningəqa xan-xərəp kəltüridioqan tilsimat mewə beridu: —

«Wəhalənki, Rohning mewisi bolsa mehir-muhabbat, xad-huramlik, hatirjamlik, səwr-taqət, mehribanlik, yahxilik, ixənq-sadiklik, məmin-mulayimlik wə özini tutuwelixtin ibarət» («Gal.» 5:22)

Mənggülik həyat Hudaning həqsiz sowəjitidur («Əf.» 2:8, «Rim.» 6:23). Bəzilərnin Hudaning bu xapa'itigə təhmət qaplap: «Mən Hudaning mənggülik həyatni, jümlidin Uning kəqürümi boləqan iltipatini qobul qilimən, andin halioqanqə hərəkəndə kəbiqlikni qilixkə bolidu!» dəp ezip kətkənliki üstidə səl tohtalmisəq bolmaydu. Hudaning xundəq kixilərnı ahirida qattik jazaqə bekitixi pütünləy adil ixtur («Rim.» 3:8). Ular mənggülik həyatning Hudaning həmrahlikida etküzülidioqan bir həyat, xuningdək Hudaning iradisigə muwapik həlda etküzülidioqan bir həyat boləqanlikini kərüxnı halimay kəstən kəzlrini kor qilidu.

Yukirida biz Məsih wə Uning jama'itini yengidin toy qiloqan ərayalning munasiwitigə ohxattuk. Biz yənə, Injilni bir «qollanma» əməs degəniduk. Həlbuki, ər əz əyigə bax bolux süpitidə ayalioqə birnəqqə tələpliri boləqandək, Injil dərwəkə Məsihning rosulliri arkilik Əz jama'itigə yətküzgən bəzi əmrlirini əz iqigə alidu. Bu əmrlərnin tıp

maʼhiyitida rohiy əmrilər bolmaqqa, huddi məlum kixining öz əyidkilərgə qoʻyqan tələpliri aʼilisidin sirtta turuwatqan adəmlərgə nisbətən qūxinix mumkin bolmaydioqandək, Məsihning əmirlirini pəkət Məsihkə təwə bolqanlarla qūxinixi mumkin.

Xu yərdə biz bu tilsimat əhdining qandək yol bilən barliqqa kəltürülgənliki, qandək yol bilən barliq etikad qiloquqilaroqa həkisiz yətküzülgənlikigə kəngül qoyup oylximizoqa tooqra kelidu. Əhdə gərqə insanlaroqa həkisiz bolsimu, u qəksiz bir baqa bilən kəlgəndur. Məsih Əzi uni barliqqa kəltürüxkə bədəl təlidi; Təwrat wə Zəburning bexarətliri boyiqə, Injildiki guwahlik boyiqə, Rəb Əysa Məsih krestkə mihlanoqanda, U «pütkül dunyaning gunahlrini elip taxlaydioqan» qurbanlik boldi. Xunga u Injilda «Hudaning Qozisi» dəp atilidu. Əzidə gunah yok boluquqi əzlrining gunahı tūpəylidin mənggülük əlümgə layik bolqanlar (bizlər) üqün xu dəhxətlik jazani kətürdi. Uning pütünləy pak-muqəddəs salahiyiti bilən u barliq insanlarning gunahlrini kətürüp, ularoqa tegixlik bolqan mənggülük jazalarni qobul qilix üqün krestta altə sa'ət azab tartti.

«Məsih bizni Təwrat qanunidiki lənəttin hər qilix üqün ornimizda lənət bolup bədəl təlidi. Bu həqtə muqəddəs yazmilarda: «Yaqqa esiloqan hərqandək kixi lənətkə qaloqan hesablandsun» dəp yeziloqan. Xuning bilən Məsih Əysa arkilik Ibrahimoqa ata qilinoqan bəht yat əlliklərgimu kəltürülüp, biz wədə qilinoqan Rohni etikad arkilik qobul qilalaymiz» («Gal.» 3:13-14)

«Qünki Məsih bizni Huda bilən yaraxturux üqün, yəni Həqkanıy

Boloquqi h kkaniiy  m sl rni d p, birla  etimli  azab- kub t q kti; g rqu U t n j h tt   lt r lg n bolsimu, lekin rohta janlanduruldi» («1Pet.» 3:18).

Xundak bolupla qalmay, Uning  l mining gunahning t p mahiyiti yaki yiltizini bir t r p qilixi bil n barliq etikad qilouqilar  z insaniy t p x hsiy t bi'itidin, y ni gunahliq t bi'itidin azad qilinidu; dem k, M sihq  etikad qilixi bil n h rbiri ikkinqidin gunahning quli bolmaydu: –

«Bir ad mning bir  etimli  ita' tsizliki arkilik nuroqun kixil r d rw k  gunahkar qilinip bekitilg nd k, bir ad mning bir  etimli  ita' tm nliki bil nmu nuroqun kixil r h kkaniiy qilinip bekitilidu» («Rim.» 5:19).

«Xuni bilimizki, gunahning makani bolouan tenimiz kardin qikirilip, gunahning kullukida y n  bolmasliqimiz  q n, «kona ad m»imiz M sihq  bil n bill  krestka mihlinip  lg n (q nki  lg n kixi gunah tin halas bolouan bolidu)» («Rim.» 6:6-7).

«Gunahqa heq tonux bolmioan kixini Huda bizni d p gunahning  zi kildi; m qsiti xuki, bizning Uningda Hudaning h kkaniiyliqi boluximiz  q ndur» («2Kor.» 5:21).

P yo amb rl rning (yukirida tiloua elinoan) «yengi  hd » to risidiki bayanlirioa qarioanda, p k t k lb-rohimizning M sihq  baouanoan halda yaxiximiz bil n M sihq ning  mrlirini ada qilalaydioan

bolimiz. Bunday birlik yoki baʼolinix Injildiki kəp yərlərdə «Rəbdə bolux», «Məsihdə bolux» «Rohta (yəni Hudaning Əz Rohida, Muqəddəs Rohta) mengix» degən ibarilər bilən bildürülidu.

Gərqə Təwrat qanunidiki 613 əmr-bəlgilimining etikad qiloquqi kixigə hazir heqkandak qanunluk təlipi yaki xərt koyoqan yeri qalmioqini bilən, Məsihkə etikad qiloquqi hər bir adəm xu qədimki qanundiki kəp yərlərdin səyünidu, uningdin kəp paydilinidu, kəp danalix alidu; qünki biz uni oqup, uni bərgüqi Hudaning həkqaniy wə adil maḥayiti uningda roxən əks əttürülgənlikini kərgüqi bolimiz. Uningda mol danalix-həqiqət bardur; yukirida eytkinimizdək, əgər biz hərda'im «Rəbning qandak oylaydioqanlikini qüxəndürüxkə andin hətta U tələp qilmay turup Uning arzulirini əməlgə axuruxqa tirixix»ni halisak undakta pütkül Təwrat, jümlidin Təwrat qanuni bizgə Hudaning qong iltipati tuyulup, qimmətlik mədət bolidu. Məsihning Injilda hatiriləngən bizgə boləqan əmrlirining üstidə qongqur oylanəqinimizdək, biz Təwrat qanunining üstidimu qongqur oylinimiz. Təwrat qanunidin biz Hudaning barlik insanlarəqə boləqan «həkqaniy təlipi»ni kərimiz — demək, Hudaning həkqaniy maḥayitini əks əttürgən əhləqiy əmrlərnəni kərimiz. Biz yənə qurbanliklər toqruluk, rəsmiyətlər toqruluk yaki bələk məqsətlərdə nazil qilinoqan, Hudadin Isra'iloqə qüxürülgən baxqa bəzi waqitlik əmrlərnəni kərimiz. Undakta, Məsihkə etikad qiloquqilarning Təwrat qanuni bilən boləqan munasiwiti nemə? Bu temida biz təwəndə «Rimliklarəqə»diki «kirix səz»imizdin azraq nəqil kəltürimiz: —

Ixəngüqilərnəning Təwrat qanuni bilən boləqan munasiwiti toqruluk

Təvrat qanunini o'qub qiqqanlaro'ya m'ulumki, uning jam'iy bax j'ahattiki talipi bar: —

(1) Əhlaq j'ahattiki taləplər. Bular pəkət «Misirdin qiqix» 20-babta hatiriləngən «on əmr-pərhiiz»la əməs, bəlki Təvratning baxqa kəp yərliridə hatiriləngən əhlaq taləplirini əz iqigə alidu. «**Hudadin baxqa heqkandak ilahinglar bolmisun**», «**Ata-ananglaro'ya hərmət kilinglar**», «**Ooqrilik qilmanglar**», «**Yeqiningni əzüngni səygəndək səygin**», «**Həqkandak palqilik qilmanglar**» qatarlik buningo'ya ohxax nuroqun əhlaq to'qrisidiki taləplərmu bar. Ixənqimiz kamilki, bundak taləplərnə hər dəwrdiki ixəngüqilər tolimu həkqaniy, durus, esil dəp qaraydu.

(2) Yəhüdiy həlqining xara'itio'ya wə salamətlikigə uyoqun bəzi əməliy taləplər: Məsilən, «**Kixilərnə xu yərdin yiqilip kətmisun dəp əyünglarning əgzisining tət ətrapi'o'ya tosmə tam yasanglar**» («Qan.» 22:8) (Yəhüdiy həlqi da'im əgziliridə tamək yəydu, uhlaydu), «**Tərət kilidio'yan yər turalo'qu jayliringlardin ayrim jayda bolsun**» («Qan.» 23:3), qatarliklar.

(3) Qanuno'ya hilaplik ixlaro'ya qarita tegixlik jazalar; məsilən: «**Əgər məlum bir adəmninğ kalisi baxqa birsining kalisini üsüp əltürüp koyo'yan bolsa, ular üsküqi kalini setip pulini təng üləxsun həm əlgən kalining gəxinimu xundək qilsun**» («Mis.» 21:35), qatarliklar

(4) «Obraz jəhəttiki» tələplər. Məsələn, «**Kala wə exəkni təng qoxqa katkili bolmaydu**» («Qan.» 22:9), «**Üstünggə ikki hil rəhttin tikilgən kiyimni kiymə**» («Qan.» 22:11), qatarlıqlar.

(5) İbadət qedirioğa yaki ibadəthanioğa wə xuningdək həyt-bayramlaroğa munasiwətlik bəzi rəsim-qa'idilər, jümlidin adəmnin gunahini tiləydiəqan wə baxqa kurbanliklaroğa baqlanoqan əmrlər.

(Yukiriki 4- wə 5-hil əmrlərinin həmmisi «simwolluq, bexarətlik» əmrlər dəp hesablinidu, qünki ular kəlgüsi zamandiki, Məsihdə bolidioqan nijatni kərsitidu).

Əmdi yukiridiki səzimizni qaytilisak, rosul Pawlusning «**Biz «Məsihdə»** (Məsih arkilik) **Təwrat qanunining ilkidin halas bolduq**», «**Məsihdə Təwrat qanunioğa nisbətən öldük**» («Rim.» 7:4-6) degən səzliri qanunning qaysi jəhətlirini kərsitidu? Bizningqə hər bir jəhəttin eytilidu.

Məsih kelixi bilən u insanlarning barlik gunahlrini Əz üstigə elip, «əng ahirki kurbanlik» bolup, Təwrat qanunida kərsitilgən barlik bexarətlik, simwolluq tələpləni birakla əməlgə axurdi. Bu tələplər Uning kurbanliki bilən heqkimgə kerək əməs bolup qaldi, əlwəttə. Birak Məsihning əlümi ixəngüqilərinin Təwrat qanunidiki baxqa tələpliri bilən boləqan munasiwitinimu pütünləy əzgərtiwətti.

Hər bir dəwrdə Hudaning insanoğa tegixlik boləqan əhlak tələpliri əzgərməydu, əlwəttə. Halkilik ix xuki, insan əslidila gunahkar boləqanliki üqün bu tələplərgə hərgiz əməl qilalmaydu. Bu tələpləni rosul Pawlus

«Rim.» 8:4də «**qanunning həkkanıy təlipi**» dəydu. Əməliyəttə, «Təwrat qanuni»diki əhlak tələpliri Hudaning insanoğa boləqan pütün əhlak tələplirini ipadiliməydu (Məsihning bu toqrisidiki təlimini kərüng – Injil, «Matta», 5-7-bablar). Towa qiloqan hər bir ixəngüqi Təwrat qanunidiki əhlak tələplirini intayin esil, intayin yahxi dəp qaraydu wə Hudaning xan-xəripi üqün bularoğa əməl qilixni arzu qilidu; biraq ixəngüqi əzigə tayinip ularoğa əməl qilalmaydiəqanlikini obdan bilidu. U əzining qanunoğa əməl qilixka boləqan ünümsiz tirixixlirini taxlap qoyoqan wə əzini ixəngüqi süpitidə «**qanunoğa nisbətən əlgən**» dəp hesablaydu. Etikədqı Hudaning yengi əhdisigə ixinip, Hudaəğa tayinip: – «Hudaning manga ata qiloqan Rohi arqilik U Əzining əmrlirini məndə əməlgə axuridu» dəp ixinidu. Həzir əməl qiloquqi, ixligüqi, sahawətlik ixlarni qiloquqi u əməs, bəlki Hudaning Əzidur. Huda Əz muhəbbitini kəlbimizgə kuyəqandin keyin («Rim.» 5:8) U Əzi biz arqilik Əz əməllirini yürgüzidu, Əz muhəbbitini baxqilaroğa kərsitidu: – «**Baxqilarni səyğən kixi əz yəqinioğa həqkəndəq yamanlik qilmaydu. Xuning üqün, mehir-muhəbbət bolsa, Təwrat qanunining təlipini əməlgə axuroquqidur**» («Rim.» 13:10).

Bularni qüxəngəndin keyin, biz həzir yukirida eytkinimiz bilən munasiwətlik, xundəqla kəp adəmlər soraydiəqan mundaq bir so'aloğa jawab berələydiəqan bolimiz: –

Huda Əz kədimki həlqi Isra'iloğa Təwrat qanunida tapxuroqan əmrliri bilən Uning Rəbbimiz Əysa Məsih arqilik jama'itigə

tapilovqan, Injilda hatirilovqan ovmlirining otturisida pvrqlvr barmu? Bar bolsa, nemv uvvn?

Pvrqlvr bar. Mvsilvn, Tavratta vr kixigv birdin kvp ayalni ovrigv elixkv bolidioqvndvk kvrvnidu (hvlbuki, Tavrattiki tarihlarda xundak ikki-uvq ayallik bir a'ilv tovruluv mol ispat barki, ular kvp bvtisizlikkv uqvraydu). Injilda bolsa jama'atkv yetvqvi boluv uvvn (yevqvi kvp tvrplvrdv ulgv boluxi kvrvk, vlvvttv) bir ayallik boluxi kvrvk, deyilidu («1Tim.» 3:2 — bu ovr birdin kvp ayalni allivqan ovrigv alovan vr kixining etikvd kilixkv kirixkv tosalov bolmaydu, vlvvttv — pvrket u jama'atkv yetvqvi bolalmaydu).

Yvnv kelip, Tavratta Huda Isra'illaroqa Kvana'andiki vllvni yokitixni ovr kilidu; Injilda Rvb vysa bizgv: — «**Mvn Ovvm xuni silvrgv eytip koyayki, silvrgv dvxmvnlik bolovnanlarov mehir-muhvbbvt kvrsitinglar, silvrdin nvprvtlvngvnlvrgv yahxilik kilinglar, silvrgv ziyankvxlik kilovnanlarov du'a kilinglar. Xundak kilovanda, vrxniki Atanglarning pvrzvtliridin bolisilvr. Qvnnki U kv yaxining nurini yahxilarovimu wv yamanlarovimu qvxvridu, yamovurnimu hvkqvniylarovimu, hvkqvniyvtsizlarovimu yavvduridu»** dvvdu («Matta» 5:44-45).

Biz tvvndv bu ikki misal tovruluv, xundakla pvrqlvning asasi svvvliri tovruluv tvpsiliv svzlvymiz; andin svzlimizni tvstiklavkv yvnv ikki misal kvltvrimiz.

Təvrat kanunidiki tələplər və Injildiki etikadiqlarğa bolğan tələplər otturidiki pərqlər —

Birinqi misal

Injildiki Rəbbimizning muhlisliroğa bolğan tələpliri bilən Təvrat kanunidiki Isra'iloğa bolğan tələplərnin otturidiki pərqlər Pərisiylərnin Rəbbimiz bilən bolğan kəp səhbətliRIDIN yaki talax-tartixliRIDIN enik kərünüdu. Rəbbimiz muhlisliroğa «Zina bilən wapasizlik kılğanlik səwəbidin baxqa, talak kılıxqa bolmaydu» dəp enik təlim bərgən. Təwəndə pərisiylər uningğa «talak kılıx» toqruluk kəskin bir so'al koyidu: —

«Əmdi bəzi Pərisiylər Uning yenioğa kelip Uni kiltakqa qüxürük məksitidə Uningdin:

— Bir adəmnin ħərqandak səwəbtin ayalini koyuwetixi Təvrat kanunioğa uyğunmu? — dəp soridi.

Xuning bilən U jawabən mundak dedi:

— Təwrattin xuni oqumidinglarmu, aləmnin baxlimida insanlarni Yaratquqi ularni «ər wə ayal kılıp yaratti» wə «Xu səwəbtin ər kixi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilən birlixip ikkisi bir tən bolidu». Xundak ikən, ər-ayal əmdi ikki tən əməs, bəlki bir tən bolidu. Xuning üqün, Huda koqxanni insan ayrimisun.

Pərisiylər Uningdin yənə:

— Undakta, Musa pəyoqəmbər nemə üqün Təvrat kanunida ər kixi öz ayalioğa talak hetini bərsila andin uni koyuwetixkə bolidu,

dəp buyruoqan? — dəp soraxti.

U ularoqa: — Tax yürəklikinglardin Musa pəyoqəmbər ayalliringlarni talak qilixqa ruhsət qiloqan; lekin aləmning baxlimida bundak əməs idi. Əmdi xuni silərgə eytip qoyayki, ayalini buzukliktin baxqa birər səwəb bilən talak qilip, baxqa birini əmrigə aloqan hərəkəndə kixi zina qiloqan bolidu.

Muhlislar uningoqa:

— Əgər ər bilən ayal otturisdiki munasiwət xundak bolsa, undakta əylənməslik yahxi ikən, — dedi.

U ularoqa:

— Bu səzni həmmila adəm əməs, pəkət Huda nesip qiloqanlarla qobul qilalaydu. Qünki anisining baliyatqusidin tuoqma bəzi aqwatlar bar; wə insan tərpidin ahta qilinoqan bəzi aqwatlarmu bar; wə ərx padixahlıki üçün özini aqwat qiloqanlarmu bar. Bu səzni qobul qilalaydioqanlar qobul qilsun! — dedi» («Mat.» 19:3-12)

Təwrat dəwridə, Pərisiylər degəndək, Huda Isra'iloqa talak qilixqa yol koyoqan («Musa buyruoqan» əməs). Bu bəlgilimə mundak: —

«Əgər birsi bir ayalni əmrigə aloqandin keyin uningda birər sət ixni bilip, uningdin səyünmisə, undakta u talak hetini pütüp, uning kolioqa berixi kerək; andin uni öz əyidin qikiriwətsə bolidu. Ayal uning əyidin qikqəndin keyin baxqa ərgə təgsə bolidu» («Kan.» 24:1).

Pərisiylər Əysaning talak qilix toqruqluq təlimini toqra qüxəngənidi;

demək, Əzizə etikad qıloquqi kixilərnı talaq qılixqa bolmaydu (pəqət zına bilən wapasızlıq qıloqanlıqı səwəbi tüpəylidin talaq qılixqa bolıdu — «Mat.» 5:31-32, 19:9 wə «Mar.» 10:2-12). Əməliyəttə Huda allıqaqan qədəmki həlqigə Əzining talaq qılix ixioqa əq ikənlikini kərsətkənidi («Mal.» 2:16ni kərüng).

Hudaning talaq toqrısidiki əmridə, nemixqa «kona əhdə» astida yaxioqan həlqigə bolqan əmri bilən hazır «yengi əhdə»gə tayinip yaxioqan həlqigə bolqan əmridə bu pərk bar?

Rəbbimizning Pərisiylərgə bərgən jawabi «kona əhdə»diki əmrlər bilən yeni əhdədikı əmrlərnıng barlıq pərqlərnı qüxinixkə bizni həlqilik bir aqquq bilən təminləydu: «**Tax yürəkliklardin Musa pəyoqəmbər ayalliringlarnı talaq qılixqa ruhsət qıloqan; lekin aləmning baxlimida bundaq əməs idi**». Rəbbimizning: «**Aləmning baxlimida bundaq əməs idi**» degən səzi Hudaning Adəm'atimiz wə Həwə'animizni yaratqınini kərsitidu, əlwəttə. Nəhayiti enıqqı (əmma kəp adəmlər uni untuydu), pəqət bir Adəm'ata, pəqət bir Həwə-animiz bar idi. Hudaning Adəm'atioqa bolqan pilani həqqəndəq «talaq qılix» mumkinqilikini yaki pırsitini əz iqigə alqan əməs. Kəp baxqa ixlarda bolqandəq, Hudaning məqsət-pılanini əzləxtürüx üqün Məsih degəndəq «baxlam»oqa qaytiximiz kərək. Həlbuki, Adəm'atimizning «gunəhqa teyilixi»ning pəji'əlik, apətlik aqiwətliri bilən, həmmimizning Adəm'atimizdin waris qıloqan gunəhlik təbi'iti həmmimizdə «tax yürəklik»ni tuqdurqan. Məyli Yəhudiy bolsaqmu, «yat əllik» bolsaqmu həmmimiz «**qəbihliklirimiz həm gunəhlirimizdə əlgən**»; Hudaning həqqəniy tələplirigə həq əməl qılalmaymiz. Xunga, Huda Isra'iloqa tələplərnı qoyqanda (ular

həmmimizdək tax yürək bolçaqqa), ularoşa Əzining toluk iradisini tehi ipadilimigən, əmma ularoşa nisbətən «əməliyətkə uyoşun» tələpliri qəklik bir qanunni bərdi. Xundak bolşini bilən, Təwratta hatiriləngəndək ular hətta xu qəklik tələplərgimu əməl qilixtin intayin yiraklaxti.

Hudaning qanunda bolşan məqsiti «gunahni pax qilix» bolşandin keyin, U Isra'iləşa qanun bərgəndə ularoşa Təwrat qanunidiki tələplərdin tələpliri tehimu yukiri, Əzining tüp maşayitigə tolimu uyoşun kamil bir qanun bərginining nemə paydisi bolatti? Jawabi, heq paydisi yok, əlwəttə; xundak «toluk» qanun nazil qilinoşan bolsa, bəlkim heqkəndək kixi uningəşa əməl qilixkə intilmigən boluxi mumkin idi. Xuning bilən biz hazır Rəbbimizning talak toşruluk səzlrini qüxinimiz: —

«Tax yürəklilinglərdin Musa pəyoşəmbər ayalliringlərnə talak qilixkə ruhsət qiloşan; ləkin aləmnəng baxlimida bundak əməs idi». Injil dəwri kəlgəndə, Huda «yengi əhdə»si boyiqə etikad qiloşan insanlarəşa «yengi qəlb, yengi roş» bərgəndin keyin xu kixilərgə toluk tələplirini, jümlidin talak qilix toşrisidiki əmrlirini qoyalaydu.

(Kalam tərjiməsidə, «Korintliklər (1)»diki «qoxumqə səz»də «talak qilix» toşrisidiki muzakirinimu kərüng).

İkkinqi misal: — meşir-muəbbət toşruluk

«Silər «Qoxnangni səygin, duxminəngə nəprətlən» dəp eytiləşanni anglioşan. Birak Mən əzüm xuni silərgə eytip qoyayki, silərgə duxmənləlik boləşanlarəşa meşir-muəbbət kərsitinglər,

silərdin nəprətləngənlərgə yaxilik, qilinglar, silərgə ziyankəxlik kiloqanlaroqa du'a qilinglar. Xundak kiloqanda, ərxniki Atanglarning pərzəntliridin bolisilər. Qünki U quyaxining nurini yaxilaroqimu wə yamanlaroqimu qüxüridu, yamoqurnimu həkqaniylaroqimu, həkqaniyətsizlaroqimu yaqduridu. Əgər silər özünlərgə muhəbbət kərsətkənlərgila mehir-muhəbbət kərsətsənglar, buning kəndakmu in'aməqa erixküqiliki bolsun? Hətta bajgirlarmu xundak kiliatmamdu? Əgər silər pəkət kərindaxliringlar bilənla salam-səhət kilixsanglar, buning nemə pəziliti bar? Hətta yat əlliklərmu xundak kilidioqu! Xunga, ərxniki Atanglar mukəmməl boləqinidək, silərmu mukəmməl bolunglar» («Matta» 5:43-48).

«Mening Pərixətəm aldingda yürüp, seni Amoriy, Hittiy, Pərizziy, Kəna'aniy, Hiwiy wə Yəbusiylarning zeminiəqa baxlap kiridu; Mən ularni yokitimən.

Sən ularning ilahlirioqa bax urup ibadət qilma wə yaki ular kiloqandək qilma; bəlki ularning butlirini üzül-kesil qeqiwət, but tüwrüklirini üzül-kesil kukum-taloqan kiliwət; lekin Hudayinglar Pərwərdigarning ibaditidə bolunglar» («Mis.» 23:23-24 — «Qanun xəhri» 7-babnimu kərüng).

Təwrat wə Injilni okuydioqan akkəngül kixilərnin bexi bəzidə xu nuqta toqruluk qaymuqup qalidu. Injilda Rəb Əysa Məsih bizgə hətta düxmənlirimizgimu mehir-muhəbbət kərsitinglar, dəp buyruoqan yərdə, Təwratda «Misirdin qikix»tiki muxu yərdə nemixka Isra'illaroqa muxu

adamlarni yokitinglar, dap buyruloqan? Nemixka Tawratning baxka yerliridimu xundak buyruk kerulidu? Hudaning iradisi zadi nemə? Undak buyruk zalimlik əməsmu?

Bundak so'aloqa jawab berix üqün biz awwal Qana'anlarning əhwali bilən Isra'illarning əhwalini təpsiliy kerüp qikiximizotqa tootraq kelidu: —

(a) Qana'aniylarning əhwali

Tət yüz yil ilgiri Huda İbrahimotqa Qana'an zeminini berixkə wadə kıloqan waqtida uningotqa yənə mundak degənidi: —

«Pərwərdigar Abramotqa: Jəzmən bilixing kerəkki, sening nəsling əzlrining bolmioqan bir zeminda musapir bolup, xu yərdiki həlkning kullukida bolidu wə xundakla, bu həlk ularotqa tət yüz yilotiqə jəbir-zulum salidu. Lekin Mən ularni kullukqa saloquqi xu ta'ipining üstidin həküm qikirimən. Keyin ular nuroqun bayliqlarni elip xu yərdin qikidu. Əmma sən bolsang, aman-hatirjəmlik iqidə atabowiliringotqa koxulisən; uzun əmür kerüp andin dəpnə kılinisən. Lekin xu yərdə tət əwlad otüp, nəsling bu yərgə yenip kelidu; qünki Amoriylarning kəbihlikining tehi zihi toxmidi» («Yar.» 15:15-17).

«Amoriylarning kəbihlikining tehi zihi toxmidi» yaki «Amoriylarning kəbihliki tehi toxmioqanidi» degən sözlər bizgə, gərqə zemindikilərnin gunahı xu zamanda nahayiti eqir bolotqini bilən, Huda ularning bexioqa həkümünü qüxürgüqə ularotqa tehi towa kılodudək waqt

bərməkqi idi, dəp kərsitidu. Əgərdə «kəbihlikining zihi toxqan» bolsa, undaқта insan gunahқа toloqan bolupla qalmaq, bəlki uning ahir berip Huda aldida towa qilip qilmixlirini tüzitix pürsətlirini rət qiloqanliқini kərsitidu. Xunga Hudaning İbrahimoqa bolqan bu səzi xuni kərsitiduki, kəlgüsi bir zamanda u bu rəzil kəbililəрни (Amoriylar Qana'aniylar kəbililərninг kattabexidur) zeminidin, xundaqla yər yüzidin yoқatmaqqi idi.

Biz «Qana'aniylar қандақ idi?» dəp Muқəddəs Kitabning baxқа қisimliridin izdisək yaki arhe'ologiyilik ispattin təkхürsək, nətijisi ohxax qiqidu; ular dərвəқə «wəhxiy ilahlaroqa» qoқunoquqilar bolup, butpərəslikkə baqlıq hərhil nəprətlik wə yirginqlik ixlarni қilatti, jümlidin insanlar (bolupmu öz baliliri)ni qurbanlıq қilatti. Buthanilirida hərhil pahixiwazlıq wə bəqqiwazlıq өtküzölətti (xuning bilən ular arisida hərhil saқaymas jinsiy kesəlliklər tarқaloqan idi), өrp-adətliri hərhil zulum-rəhimsizliktin ayrılmaytti. Xundaқ bir həlқ Hudaning həlқи Isra'ilni buloqlapla qalmaq, bəlki yirginqliklikini pütkül dunyaoqa yuқturuxi mumkin idi. Yahxi bir taxқи kesəl dohtori adəmnı қutқuzux üqün uning tenidin өlük ətlirini kesiwətkinidək, Hudamu xu kixiləрни dunyadin kesiwətməkqi idi; Isra'il bolsa Uning piқiqi bolatti.

(ə) Isra'ilning əhwalı: —

Təwrat dəwridiki Hudaning Isra'iloqa tapiloqan barlıq əmrliri tooqruluk tohtaloқinimizda, ularning Hudaning nijatini tehi toluқ kərmigən bir həlқ ikənlikini yadimizda tutuximiz kerək. Xunga Təwratta hatiriləngən əmrlər bəlkim Hudaning kənglidikidək məqsət-muddi'alirini toluқ bildüröp ketəlməsliki mumkin; bəlki u kəngli қattıq bir həlқ qobul қiloqudək, ularoqa nisbətən mumkin bolidoqan, ular ada қilalioqudək

amrlarni tapxuroqan. Bu ix Rabbimizning «Matta» 19-bab, 3-9-ayəttə «talak berix» toqiruluk bolqan səzlidirə enik quxəndürüliđu, bolupmu 7-8-ayəttə hatiriləngən bu misalda: —

«Pərisiylər uningdin yənə: —

Undaқта, Musa pəyoqəmbər nemə üqün Təwrat qanunida ər kixi əz ayaliqə talak hetini bərsila andin uni qoyuwetixkə bolidu, dəp buyruqan? — dəp soraxti.

U ularqə: —

Tax yürəklikinglardin Musa pəyoqəmbər ayalliringlarni talak qilixqə ruhsət qilqan; lekin aləmning baxlimida bundak əməs idi» — dedi».

Hudaqə ming təxəkkur, «yengi əhdə» tüzülüxi bilən, yəni Əz Rohining küq-qudriti wə qəksiz iltipati bilən, Hudaning barliq əmrlirigə, jümlidin «**Silərgə düxmənlik bolqanlarqə mehır-muhəbbət kərsitinglar, silərdin nəprətləngənlərgə yaxxilik qilinglar, silərgə ziyankəxlik qilqanlarqə du'a qilinglar**» («Matta» 5-babni kərüng) deginigə əməl qilixqə urqup qikidiqan yengi kəlblər wə yengi rohlar bardur. Mana bu «yengi əhdə»diki pak-mukəddəsliktur. «Kona əhdidiki pak-mukəddəslik» bolsa baxxiqə idi — Huda Əz həlkini bulqioquqi amillardin saklinixqə ularning ətrapiqə birhil «qaxa» selixi kerək. Qana'aniylarni zemindin qikiriwetix həm keyin ularning Isra'il zeminining sirtidiki qalduqliri bilən heqkandak bardi-kəldi qilmasliqi bolsa, Isra'ilni Məsihning dunyaoqə kelixigiqə ayrim saklaydiqan muxu «qaxa»ning dəl kerək bolqan bir qismi idi.

Biz «Əfəsusluklarəja»diki «qoxumqə səz»imizdin nəkil kəltürimiz: — «Məsihning kelixi bilən bu «qaxa» kerəksiz boləjanidi; Isra'il Məsih tərividin kütquzulojan bolsa, yənə ta'ipə qoxnilirining buləjojuqi təsirlirigə bekinip ketixi mumkin bolmaytti; əksiqə, ular tolup taxqan pak-muqəddəs muhəbbət bilən öz ətrapidikilərgə təsir kərsitixi mumkin bolatti. Xunqə paskinilik arisida turojan bolsimu, ularda pak-muqəddəs turuweridiojan birhil pak-muqəddəslik bar bolatti; hərqandak eqmənlik wə nəprət arisida turojan bolsimu, ularda meħribanlik turuweridiojan birhil muhəbbət bar bolatti (xunga hazır barlik etikadqilarəja, u Yəhudiy bolsun, Yəhudiy bolmisun, heqqandak «qaxa» kerək əməs)».

Lekin kona əhdə dəwridə, yəni Təwrat dəwridə bolsa (Hudaning Rohi tehi ata kilinmiojaqqa), xundak birnəqqə «qaxa» boləjan əmrlər intayin kerək idi («qaxa» boləjan əmrlərnin əng qattiki «[Kənan'aniylarni kiringlar, həydiwetinglar](#)» degəndək əmrni öz iqigə elixi kerək idi). Lekin bular hazır dərwəkə Məsihning muhəbbət wə küq-qudrətkə tolojan yüksək əmrliri tərividin bikar kilinojandur; Hudaning meħir-xəpkiti bilən ularda mangayli!

(Izahat — jama'ətning dunyaoja beridiojan guwaħqilikida birhil «qaxa» tehi kerək. Məlum bir etikadqi gunahqa petip kilip, towa qilmay oquq-axkarə gunah sadir kiliwərsə, undakta jama'ət xu kixini əzlrining arisidin, bardi-kəldisidin ayriwetixi kerək «1Kor.» 5:1-13, «Rim.» 16:17, «2Tes.» 3:14-15ni kəring). Bu «qaxa»ning məqsiti: (a) gunah qilixtin yanmiojan xu kixini towa qilixqa ündəx; (ə) jama'ətning aləm aldidiki guwaħqilixinin pakliki wə enikliğini saklax; kiskisi, «hux həwər»gə ixənmigən yaki hux həwərnə anglimiojanlarning jama'ətning ixlirioja qarap: «Huda muqəddəs əməs ikən» yaki «Huda həkqəniy əməs ikən» dəp

oylap kelixining aldini elix).

Üqinqi misal: —

«Mat.» 5:21-22də «Burunqilaroşa «qatillik qilma, qatillik qiloşan hərşandak adəm sorakşa tartilidu» döp buyruloşanlişini anglioşansilər. Biraş Mən Özüm xuni silergä eytip qoyayki, öz şerindixioşa bikardin-bikar aqqiqlanoşanlarning hərşirimu sorakşa tartilidu. Öz şerindixini «əhmək» döp tillioşan hərşim aliy kengəşmidə sorakşa tartilidu; əmma şerindaxlirini «təlwə» döp şakarətlişən hərşim dozahning otioşa layiş bolidu».

Rəbbimiz bu təlimidə Təwrat şanonidiki qatillik tooşruluk əmrni nəşil kəltüridu. Enişki, roş-qəlbidə «Huda Əzi bilən dost bolux»şa təşəzza boloşan inşanlaroşa nişbətən, Hudaning ularoşa boloşan toluş təlipi «qəlbinqlarda qatillik bolmişun, nəşrət bolmişun» deşənliktur. Deşinimizdək, adəşning qəlb-roşining xundak meşir-muşəbbətə tolduruluxi pəkət Hudaning Muşəddəs Roşining küq-qudriti bilən bolalaydu, əlwəttə.

Tətinqi misal: —

«Silər «zina qilmanglar» döp buyruloşanlişini anglioşansilər. Biraş Mən Özüm xuni silergä eytip qoyayki, birər ayaloşa xəşwaniş nişət bilən qarioşan kixi kenglidə u ayal bilən allikaşan zina qiləşan bolidu» («Mat.» 5:27-28)

Rəbbimiz bu təlimidə Təvrat qanunidiki zina toquruluk əmrni nəkil kəltüridu. U Musa arkilik qüxürülgən muxu əmrni təstiklaydu, əlwəttə, andin əmrni adəmning iqki dunyasuqə tədbiklaydu. Musa arkilik kəlgən qədımki əmr Huda insanning qəlbıgə Əzining mahiyitini ayan qilidioqan, toluq təlipini tehi bildürmigənidi. Əmrning üstıgə qongkur oylanqanlar bəlkim «əmrning iqki mənisi insanlardın xundak «pak qəlb»lik boluxni tələp qilidu, degən hulasıgə kelıxi mumkin; lekin Rəbbimiz xu həqıqətne enıq ayan qilidu. Məsihkə etıqad qilıxi bilən Hudaning padıxahlıqıqə warislik qıloquqılar xundak sap qəlblik boluxkımu warislik qilidu («Rim.» 14:17); Hudaning mehir-xəpkiti bilən, Mukəddəs Rohning ix kərüxi bilən insanning qəlbı paklınidu («Mat.» 5:8).

Ahirda, Təvrat qanunining Injil bilən, yəni «yengi əhdə» bilən baqlıq bolqan yənə üq tərıpigə nəzər salaylı: —

(a) «Mehir-muhəbbət Təvrat qanunining təlipini əməlgə axuroquqidur»

«Bir-biringlarnı səyüxtin baxqa, heqkingə heqnərsidin kərzdar bolmanglar. Qünki baxqılarnı səygən kixi Təvrat qanunining təlipini əməlgə axuroqan bolıdu. Qünki «zina qılma, qatillik qılma, oqrilik qılma, nəpsaniyətqilik qılma» degən pərhlzlər wə bulardın baxqa hərqandak pərzlərmu, «qoxnangni özüngni səygəndək səygin» degən bu əmrgə yiojınqaklanqan. Mehir-muhəbbətkə berilgən kixi

öz yekiniya heqkandak yamanlik yürgüzmeydu; xuning üçün, mehir-muhəbbət Təwrat kanunining təlipini əməlgə axuruqidur» («Rim.» 13:10).

Rosul Pawlusning bu təlimidə Hudaning Təwrat kanunida bolğan tüp məqsitini baxka nuqti'inəzərdin kərimiz. Demək, insanni Öz yenioya qayturux — uni Məsihdə bolğan nijat bilən «Əzining obrazi», «Əzining süriti»gə kəltürüp, mehir-muhəbbət iqidə yaxaydioğan qilixtin ibarəttur. Biz xu məqsətəni təwəndikidək iqlamlisak bolidu: --

(a) Birsı mehir-muhəbbət iqidə yaxiyalaydioğan bolsa (Məsih xundak qiloğan) u Təwrat kanunini mukəmməl əməlgə axuruquqi bolidu. Məsihdin baxka heqkim xundak qilmidi wə qilalmaydu.

(ə) Gərqə Təwrat kanuni Hudada bolğan toluk pak-mukəddəslikni wə həqkaniylikni toluk kərsətmigini bilən, u «Hudaning qorali» bolup, uni okuğan insanoya öz gunahini, xundakla gunahning dəhxətlikini obdan tonutidu.

(b) Insanoya öz gunahini tonutux yəni uningoya Nijatkaroya bolğan mutlək həjitini kərsitidu.

(p) İnsan Məsihni «Nijatkarim» dəp tonup nijatka erixidu

(t) Nijatta Mukəddəs Roh insanning təbi'itini əzgərtip, yengi qəlb, yengi roh bərgəqkə, insan mehir-muhəbbətlik həyatka kəlgən bolidu — demək, Hudaoya bolğan mehir-muhəbbəttə, öz yekiniyimu bolğan mehir-muhəbbəttə yaxaydioğan bir həyatka kəlgən bolidu. Bu jəhəttin eytkanda «**Mehir-muhəbbət Təwrat kanunining təlipini əməlgə axuruqidur**» deyələymiz.

Təwəndiki ayətlər bizgə Təwrat qanuni toqıruluk ohxax həqiqətlərni kərsitidu: —

«Bir-biringlarni səyüxtin baxqa, heqkingə heqnərsidin kərzdar bolmanglar. Qünki baxqilarni səygən kixi Təwrat qanunining təlipini əməlgə axuroqan bolidu. Qünki «zina qılma, qatillik qılma, oqrilik qılma, nəpsaniyətqilik qılma» degən pərhləzər wə bulardin baxqa hərqandak pərzlərmu, «yekiningni özüngni səygəndək səygin» degən bu əmrdə yiqinqaqlanoqan. Mehır-muhəbbətkə berilgən kixi öz yekinoqə heqqandak yamanlik yürgüzməydu; xuning üqün, mehır-muhəbbət Təwrat qanunining təlipini əməlgə axuroquqidur» («Rim.» 13:8-10).

«Qünki pütkül Təwrat qanuni «yekiningni özüngni səygəndək səygin» degən birlə əmrdə əməl qilinidu» («Gal.» 5:14)

«Wəhalənki, Muqəddəs Rohning mewisi bolsa mehır-muhəbbət, xad-huramlik, hatirjəmlilik, səwr-taqət, mehribanlik, yaxxilik, ixənq-sadiklik, məmin-mulayimlik wə özini tutuwelixtin ibarət. Muxundak ixlarni tosidioqan heqqandak qanun yoqtur» («Gal.» 5:22--23)

«Əmdilikdə bizgə tapilanoqan təlimning muddi'asi sap kəlb, pak wijdan wə sahtiliksiz etikədtin kelip qikidioqan mehır-muhəbbəttin ibarəttur. Bu ixlarda bəzi kixilər qətnəp, bimənə gəplərnə qilixqə burulup kətti. Ularning Təwrat qanunining əlimasi boləqusi bar;

birak ular ezlirining nemə dəwatқанlikini yaki ezlirining hədəp kəyt kiliwatқан səzlrining nemə ikənlikini qüxənməydu.

Əmdi bizgə məlumki, əgər kixilər Təwrat қанunini əsli muddi'asida қollansa, u paydiliқtur. Qünki biz yənə xuni bilimizki, Təwrat қанuni həққaniy adəmlər üqün tüzülgən əməs, bəlki қанunoға hilaplik қилоуқilar wə boyni қattiklar üqün, ihlassizlar wə gunahқarlar üqün, iplaslar wə kupurluқ қилоуқilar üqün, atisini ɵltürgüqilər wə anisini ɵltürgüqilər üqün, қatillar, buzuқluқ қилоуқilar, bəqqiwazlar, adəmləрни қulluққа bulioуқilar, yaloqanқilar, қəsəmhорlar üqün wə yaki saoqlam təlimlərgə zit boloqan baxқа hərқандақ қilmixlarda boloqanlar üqün tüzülgən — bu təlimlər təxəkkur-mubarəkkə layiқ boluqı Hudaning manga amanət қилоqan xan-xəripini ayan қилоqan hux həwərgə asaslanoqan» («1Tim.» 5:1-11)

«Kalam insan boldi həm arimizda makanlaxti; wə biz Uning xan-xəripigə қariduқ — u xan-xərəp bolsa, Atining yenidin kəlgən, mehir-xəpқət wə həқikətkə toloqan birdinbir yeganə Ooqliningkidur... qünki həmmimiz Uningdiki tolup taxқанlardin iltipat üstigə iltipat alduқ.

Qünki Təwrat қанuni Musa pəyoqəmbər arқilik yətküzülgənidi; lekin mehir-xəpқət wə həқikət əysa Məsih arқilik yətküzüldi» («Yuh.» 1:14-17)

(ə) Təwrat қанunidiki bexarətlər həm «bexarətlіk rəsim»lər

Təvrat qanuni nuroqun jəhətliridə bizni biwasitə ajayib, oquk bexarətlər yaki «bexarətlik rəsim»lər bilən təminləydu. «Bexarətlik rəsim»lər deginimiz — Təwratta məlum bir əmrədə, məlum bir wəqədə, məlum bir xəstə boləqan ixlarda Məsihning kelixidin heli burunla bexarət süpitidə Uning hizmitining məlum bir jəhəti, Uning qutkuzəqan həlki (jama'iti) bilən boləqan munasiwiti, Uning Iblis bilən boləqan jengi katarlik hərtürlük təpsilatiri aldin'ala kərünidu, degənliktur.

Təwəndə biz pəkət tət misalni tiləqə alimiz: —

(a) «Mis.» 21:2-6də hərlikkə qikixkə həkukluk kulning əhwali toqruluk bəlgilimini kərimiz. Kizik ix xuki, bəzidə kullar hojisining əyidə kelixni tallaydu. Bundaq kulning hojisiəqə boləqan muhəbbitidə biz Məsihning Atisiəqə boləqan muhəbbitini, xundaqla Məsihning Atisi «Uningəqə bərgən a'ilisi» boləqan jama'ətkə boləqan muhəbbitini kərimiz. Kulning igisigə boləqan muhəbbiti wə boysunuxining ipadisi bolsa kulning ətliri sanjilip, texilip yaəqəqə wəqitlik bekitilgənlikidur. Xu «yaəqəqə bekitilix» kəlgüsi Atisiəqə boləqan muhəbbiti üqün Məsihning sanjilip wəqitlik yaəqəqə bekitilgənlikini kərsitidu.

(ə) «Misirdin qikix» 25-31 bablarda Musa Hudadin «mukəddəs qedir»ning kerək bolidəqan təpsilatirini tapxuriwalidu. Xu mukəddəs qedirning hər bir təpsilati Məsihni kərsitidəqan kərkəm bir bexarətlik rəsimdur; qünki xu yərdə insanlar Hudaəqə kurbanlik arkilik yekinlixix pursiti bolatti. «Yuh.» 1:14də «**Kalam insan boldi həm arimizda makanlaxti** (grek tilida «qedirini tikip turdi)» deyilidu. «Misirdin qikix»kə boləqan «koxumqə səz»imizni kərüng.

(b) «Lawiylar» 15-bab wə «Qanun xəhri» 14-babta qaysi haywanlarning «halal», qaysi haywanlarning «haram» dəp bekitilgini bizni Injil dəwridə Hudaning həlqining hayatida nemə ixlarning məqbul, nemə ixlarning məqbul əməsligini kərsitidiqan obdan «bexarətlik rəsim» bilən təminləydu.

(p) «Qəl.» 21:4-9də, Isra'illar gunah sadir qiloqanda, Huda ularoqa tərbiyə berix üqün arisioqa yilanlarni əwətkən, dəp hatirilinidu. Yilanlar nuroqun adəmlərnəni qakqan, Musa Hudaning yolyorukı bilən tuqtin bir yilan yasap, uni hasioqa bekitip, hasini egiz kətürüp Isra'ilning bargahini aylinip mangoqan. Yilanlarning zəhiridin ələy dəp qaloqanlar əgər iman bilən xu tuq yilanoqa qarisa sakayqan.

Bu wəqə əysaning kresttə kətürüluxigə «bexarət rəsim» bolidu. Gunahidin ələy degənlərəysaqa iman bilən qarisa (əysa biz üqün gunahning Əzi qilinqan, «2Kor.» 5:21) gunahın sakaytilidu — demək, mənggülük hayatqa erixidu.

«Musa qəldə tuq yilanni kətürgəndək, İnsan'ooqlimu ohxaxla xundak egiz kətürüluxi kerək. Xundak bolqanda, Uningoqa etikad qiloqanlarning həmmisi halak bolmay, mənggülük hayatqa erixələydu» («Yuh.» 3:14-15).

(t) «Qanun xəhri» 18-babta «**kəlgüsi zamandiki pəyoqəmbər**» toqruluk bexarət berilidu. Barlıq insanlar xu pəyoqəmbərgə qulak selixi kerək, bolmisa kutkuzulmaydu, deyilidu. Demisəkmü Məsih dəl xu pəyoqəmbərdur. «Kalam tərjimisi»da «qanun xəhri»diki «qoxumqə səz»nimü kərüng.

«Təvrat qanuni»da Məsihni aldin'ala təswirləngən yüzdin kəp bexarət yaki «bexarətlik rəsim»ni bayqaysız. Rosul Pawlus muxu bexarətlərnı wə bexarətlik rəsımlərnı kəlgüsidiki bir jisimning «bir kələnggə»si, dəydu. «Jisim» bolsa Rəb Əysa Məsih, kələnggə bolsa Təvrat qanunidiki barlıq bəlgilimilər wə tələplərdur («Kol.» 2:16-17ni kəring).

(b) Təvrat qanunidiki «qurbanlıqlar»oqa boləjan tələplər

Təvrat qanuni arkilik insanning gunahı ayan kilinipla qalmay, bəlki uningda Hudaning gunahni bir tərəp kilip, insanni gunahın kutkuzux yoli qurbanlıq yoli, dəpmu bekitilidu. «Lawiylar»diki «qoxumqə səz»imizdə bayan kilənimizdək, Isra'iloqa bekitilgən bəx hil hədiyə-qurbanlıq kəlgüsidiki «əng ahırki qurbanlıq»ni, yəni Məsihning kresttiki uluq ölümünün bəx jəhətini aldin'ala kərsitidu. Demisəkmü, Təvrat qanunida bekitilgən xu qurbanlıqlarning hazır həjiti qalmaydu, Məsihning ölümünün keyin həq kərək əməs.

«Undaqta, Təvrat qanunini qüxürüxtiki məxsət nemə? U bolsa, insanlarning ita'ətsizlikliri tüpəylidin, Hudaning mirasi wədə kilinoquqi, yəni İbrahimning nəslı dunyaoqa kəlgüqə qoxumqə kilip berilgən; u pərixtilər arkilik bir wasitiqining qoli bilən bekitilip yoloqa qoyulojan. Əmma «wasitiqi» bir tərəpningla wasitiqisi əməs (bəlki ikki tərəpningkidur), lekin Huda Əzi pəkət birdur. Undaqta, Təvrat qanuni Hudaning wədilirigə zitmu? Yaq, hərgiz! Əgər birər qanun insanlarnı həyatlıqqa erixtürələydiəjan bolsa, undaqta həkqaniylik jəzmən xu qanunoqa asaslanojan bolatti. Həlbuki,

mukəddəs yazmilar pütkül aləmni gunahning ilkiğə kəmap qoyoqan. Buningdiki məxsət, Əysa Məsihning sadəqət-etiqadi arqilik wədining etiqad qiloquqilaroqə berilixi üqündur. Lekin etiqad yoli kelip axkarə boluqə, biz Təwrat qanuni tərpidin qoqdilip, axkarə bolidoqan etiqadni kütüxkə kəmap qoyuloqaniduk. Xu tərkiidə, bizning etiqad arqilik həqkəniy qiliniximiz üqün Təwrat qanuni bizgə «tərbiyiligüqi» bolup, bizni Məsihkə yetəklidi. Lekin etiqad yoli axkara bolup, uningdin keyin biz «tərbiyiligüqi»ning nazoritidə bolmiduk. Qünki həmminglar Məsih Əysaoqə etiqad qilix arqilik Hudaning oqulliri boldunglar. Qünki hərqaysinglar Məsihgə kirixkə qemüldürülgən bolsanglar, Məsihni kiyiwaloqan boldunglar» («Gal.» 3:19-27).